

Zemědělská
fakulta
Faculty
of Agriculture

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA

Katedra biologických disciplín

Diplomová práce

Zahrádkářské osady v Českých Budějovicích z pohledu
ekosystémových služeb

Autorka práce: Bc. Tereza Homolková

Vedoucí práce: RNDr. Markéta Slábová, Ph.D.

Konzultant práce: Ing. Michael Bartoš, CSc.

České Budějovice

2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne

Podpis

Abstrakt

Diplomová práce s názvem *Zahrádkářské osady v Českých Budějovicích z pohledu ekosystémových služeb* se skládá z literární rešerše, metodiky a následného vyhodnocení dotazníkového šetření.

V úvodu jsou vysvětleny důležité pojmy, jako zahrádkářská osada, stručná historie zahrádkářských osad v České republice a ekosystémové služby. U podrobnějšího definování ekosystémových služeb je přiblížený jejich vztah pro zahrádkářské osady.

Výzkum byl prováděn formou dotazníkového šetření. Tento dotazník byl poskytnut k dobrovolnému vyplnění 53 respondentům v zahrádkářských osadách na území města České Budějovice (Husova kolonie a České Vrbné). Zkrácenou formu dotazníku, určenou pro respondenty bez pozemku v zahrádkářské osadě, vyplnilo 20 dotázaných.

Výsledkem práce je analýza a zhodnocení všech odpovědí na dotazníkové otázky z pohledu ekosystémových služeb vysvětlených v literární rešerši. Hned z první otázky v dotazníkovém šetření vyplývá, že 86,7 % dotázaných zahrádkářů vnímá zahradu jako zdroj čerstvé zeleniny a ovoce. 85 % dotázaných má zahradu jako místo odpočinku. Celých 100 % dotázaných zahrádkářů má kompost, 94 % jímá z různých důvodů vodu, 71 % preferuje a pěstuje na svém pozemku aspoň nízké odrůdy dřevin.

Z výsledků můžeme usuzovat, že lidé mají zahradu hlavně za účelem čerpání kulturní služby ekosystémů (odpočinek, sociální interakce, relax, ..) a služba zásobovací v podobě různých výpěstků je "pouze bonus" doprovázející odreagování se prací na zahradě.

Klíčová slova: Zahrádkářské osady, ekosystémové služby, České Budějovice

Abstract

Diploma thesis: *Allotment gardening and ecosystem services in the town of České Budějovice* is consist from literary research, methodology and subsequent evaluation of the questionnaire survey.

In the introduction are explain important concepts – Allotment gardening, history of allotment gardening in Czech Republic and ecosystems services in relation to allotment gardening.

The research was conducted by questionnaire survey. This questionnaire was provide for voluntary completion to 53 respondents from allotment gardening in cadastral territory of České Budějovice (area of Husova kolonie and České Vrbné). Short form of questionnaire focused on respondents without garden filled 20 respondents.

Results of the work is analysis and evaluation of all answers on questionnaire questions from perspective of ecosystems services describes in literary research. According simple question in research data shows that:

- 86,7 % gardeners perceives garden like a source of fresh vegetable and fruit.
- 85 % gardeners have garden like a relaxing space.
- 100 % gardeners have compost.
- 94 % gardeners captures rain water.
- 71 % gardeners grows some different variants of low trees.

Conclusion:

From results we can deduct that people use this space mainly for drawing on cultural services of ecosystems (relaxing, social interaction..). Vegetable and fruit supply is according gardeners minor reason for gardening. Vegetable and fruit is understood like bonus for relaxing work at garden.

Keywords: Allotment gardening, ecosystems services, České Budějovice

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce paní RNDr. Markétě Slábové, Ph.D. a konzultantovi panu Ing. Michaelovi Bartošovi, CSc. za odborné konzultace, vedení mé práce, poskytnuté materiály a vstřícný přístup.

Obsah

1 Úvod.....	7
2 Literární rešerše.....	9
2.1 Zahrádkářská osada / kolonie	9
2.1.2 Struční historie zahrádkářských osad	9
Historie v České republice	10
2.2 Ekosystémové služby	11
2.2.1 Rozdělení ekosystémových služeb	12
Zásobovací služby.....	13
Podpůrné služby.....	14
Regulační služby.....	14
Kulturní služby	15
2.2.2 Zahrádkářské osady a ekosystémové služby	16
3 Metodika	19
3.1 Lokality vybrané k výzkumu.....	19
České Budějovice	19
3.1.1 Husova kolonie	21
3.1.2 České Vrbné.....	22
4 Výsledky a diskuse.....	24
4.1 Výsledky dotazníkového šetření	24
4.2 Výsledky dotazníkového šetření u nevládníků zahrady v zahrádkářské osadě.....	36
5 Závěr	40
6 Zdroje	42
7 Přílohy.....	45

1 Úvod

Můžeme říci, že člověk se stal zahrádkářem již 10 000 let před naším letopočtem. Tato činnost ho tedy provází již tisíce let a stále přetrvává a vyvíjí se. V uplynulém století jsme mohli pozorovat výraznou změnu v oblibě i využívání zahrádek v zahrádkářských osadách.

I ekosystém zahrádkářských osad se v průběhu let měnil a přizpůsoboval v závislosti na klimatu, trendu v pěstování a estetice, existenční nutnosti pěstovat pro obživu nebo současnému životnímu stylu. Měnily se tedy i uživatelé preferované ekosystémové služby, které zahrady v zahrádkářských osadách poskytují.

Toto téma jsem zvolila proto, protože jsem díky své bakalářské práci (též na téma zahrádkářských osad) již získala širší základní informace ohledně této problematiky a velice mě oslovilo. Tato práce rozhodně není mezi prvními pojednávající o tématu zahrádkářských osad, ale není zas tak typická vzhledem k vazbě na ekosystémové služby. Můžeme říci, že práce podobného charakteru též zmiňují ekosystémové funkce osad, ovšem bez začlenění do širšího kontextu ekosystémových služeb. V současné době můžeme hovořit o zvýšeném zájmu o zeleň nejen ve městech, ale v krajině celkově. Tento zájem není pouze ze strany odborníků, ale veřejnosti celkově. Mým cílem je tedy nastínit zahrádkářské osady v Českých Budějovicích a ekosystémové služby, které poskytují a nabízejí za pomoci dotazníkového šetření v zahrádkářských osadách.

Z rozhovorů se zahrádkáři v osadách Husova kolonie a České Vrbné jsem se shledala s častými připomínkami zahrádkářů ohledně zachování osad jako celku. Převážně směřovaly stížnosti na zástavbu osad rodinnými domy a chybějící regulaci tohoto jevu, nebo na zánik některých zahrad v osadách například v důsledku budování nové silniční komunikace. Ačkoliv jsem zahrádkářům plně vysvětlila můj výzkum a můj záměr pro diplomovou práci, byl vidět jejich velký zájem na jakémisi dokázání důležitosti zahrádkových osad a často jsem byla vybízena k tomu, abych to “těm nahoře“ vysvětlila a připomněla.

Profesor Lubomír Nátr (2011) píše: *„Člověk hospodářsky vyspělé společnosti odchází z klimatizovaného bytu a jede klimatizovaným vozem na klimatizované pracoviště. Obdobně se v regulovaných podmínkách přemísťují i děti do svých škol. Všichni nakupují v klimatizovaných supermarketech. Volné chvíle trávíme v klimatizovaných bazénech či technicky převybavených turistických střediscích.*

Květinová výzdoba umělými květinami sice ustupuje, ale kolik dětí může sledovat růst ozdobných či užitkových rostlin od zasetí po jejich sklizeň? A se zvířaty se setkáváme buď jako s přepěstovanými domácími mazlíčky, nebo při návštěvách zoologických zahrad.“ Tuto smutnou skutečnost mohou alespoň trochu zmírňovat a obměkčovat zahrádkářské osady ve městech. Je to asi nejschůdnější varianta pro lidi zájímaví se o přírodu, pobyt v ní a kontakt s ní. Ve městě je možnost jít do parku, vyjet na výlet do lesa, národních parků a jiných přírodních památek, ale bytí a starání se o svůj kousek přírody a vlastní seberealizace může být mnohem více naplňující z dlouhodobého hlediska.

2 Literární rešerše

2.1 Zahrádkářská osada / kolonie

Tento pojem jsem definovala již ve své bakalářské práci na téma *Zahrádkářské osady v Českých Budějovicích a jejich význam* (Homolková, 2019). Zde tedy svůj popis stručně zopakuji a aktualizuji.

Zahrádkářské osady, nebo zahrádkářská kolonie, definuje Pražský generel zahrádkových osad z roku 2009 jako lokality „*současně zastavěného území obce, které byly k takovému konkrétnímu účelu užití určeny podle stavebního zákona vydaným územním rozhodnutím nebo stavebním povolením.*“ Pojem zahrádkářská kolonie je zastaralý, v práci tedy budu používat výhradně termín zahrádkářská osada. Návrh na vydání zákona o podpoře zahrádkářské činnosti a o úpravě některých podmínek jejího provozování z roku 2015 definuje osady takto: „*Zahrádkovou osadou je komplex jednotlivých zahrádek vzájemně sousedících, ve společné správě jejich uživatelů, včetně staveb a zařízení nebo bez nich, se společným oplocením a společnou přístupovou cestou k veřejně přístupné pozemní komunikaci.*“ Tento návrh zákona, zvaný též zahrádkářský zákon, stále není schválen. K datu 3. 12. 2020 byl návrh propuštěn Poslaneckou sněmovnou ke třetímu čtení, ale stále je potřeba udělat určité změny. Zemědělský výbor například chce v návrhu změnit definici zahrádkářské činnosti (Ekolist.cz, 2020). Poslanecká sněmovna 20. 1. 2021 zahrádkářský zákon schválila, následuje tedy projednání Senátem. Příznivci prosazují zákon také proto, že všechny okolní země již zákon takového charakteru mají (ČTK.cz, 2021). Předešlý návrh zahrádkářského zákona z roku 2009 popisuje zahrádkářskou činnost jako prospěšnou veřejnosti a přispívající k ochraně přírody. Kvůli tomuto tvrzení byl ale návrh vetován tehdejším prezidentem Václavem Klausem (Klaus, 2010).

2.1.2 Struční historie zahrádkářských osad

Konec 19. století byl ve znamení industrializace. Obyvatelé vesnic byli motivováni ke stěhování do měst nově vybudovanými fabrikami a továrnami, které nabízely velké množství pracovních míst. Tato zásadní životní změna měla za následek stesk obyvatel po zeleni a práci s ní tak, jako to dělali na vesnici (Gibas a kol., 2013).

Již roku 1820 byla v německém městě Kiel pronajímána část pozemků ve vlastnictví města pro účely zahrádkaření (Pletánek, 1922). Německo je známé zejména díky Schreberovým zahrádkám. Tento název nesou podle ortopeda a fyzioterapeuta Daniela Gottlieb Moritz Schrebera, který tvrdil, že pohyb dětí na čerstvém vzduchu a

práce s půdou a rostlinami je velmi přínosná například při léčbě problémů páteře (Drescher, 2001).

Ve Velké Británii se roku 1819 vydal zákon nařizující přidělovat chudší vrstvě obyvatel pozemky pro potřebu zahrádkaření, samozásobitelství. Tuto chudší vrstvu tvořili zejména dělníci pracující v továrnách. Jak je již prokázáno, zahrádkaření, jakožto forma aktivního odpočinku, přispívá dobré fyzické i psychické pohodě zahrádkáře. Dělníci s takovou mimopracovní aktivitou byli tedy více odpočatí a v práci produktivnější (Macl, 1999).

Stejně jako ve výše zmíněných zemích, i v Dánsku stála za vznikem zahrádkářských osad hmotná nouze obyvatelstva. Za účelem zlepšení životní úrovně chudších vrstev byl vydán roku 1826 Královský výnos, který nařizoval úřadům zakládat zahrady, které by poskytly prostor lidem vypěstovat si vlastní plodiny a přilepšit si (Procházka, 1926). Již počátkem 20. století využívali dánští zahrádkáři zejména ekosystémovou službu kulturní nežli zásobovací. Dbalo se hlavně na estetiku (Pletánek, 1922). Prioritní čerpání zásobovací ekosystémové služby vešlo opět v popředí v období světových válek (Jensen, 1996).

Historie v České republice

První zmínky o zahrádkářských osadách se datují již k roku 1809. Tohoto roku vznikla v Brně následkem sloučení více různých spolků Moravskoslezská společnost pro zvelebování orby, přírodovědy a vlastivědu. Skutečnost vzniku této společnosti dala roku 1820 impulz pro vytvoření Ovocnického spolku pro Království české (Peleška, 1982).

Zahrádkářské osady poskytují ve své podstatě všechny ekosystémové služby. V průběhu let se pouze mění to, které služby jsou pro zahrádkáře prioritní. V nedávné historii, tedy v průběhu světových válek a po nich, byly zahrádky ceněny zejména pro svoji zásobovací službu, tedy produkci ovoce a zeleniny, popřípadě drobného zvířectva. Bylo to dáno bídou a chudobou válkou zmítané země. Lidé trpěli hmotnou nouzí a období válek přinášelo nátlak stresu (Klouparová, 2009). Naopak na konci 20. století se na zahrádkách začaly objevovat více okrasné keře a stromy, okrasné květiny, majitelé si dali více záležet na vzhledu zahradního domu a často také přibyl bazén (Kubeš, 2009).

V období během a po první světové válce, přesněji mezi lety 1914 a 1920 se počet zahrádkářských osad v tehdejší Československu zvedl ze stávajících 29 na 141

(Vágner, 2004). Roku 1943 byl založen Svaz zahrádkářů. Po druhé světové válce byl přejmenován na Jednotu zahrádkářů, která roku 1954 zanikla kvůli nastávající kolektivizaci. Tři roky poté, tedy roku 1957, vznikl Československý svaz zahrádkářů a ovocnářů, který se byl roku 1969 rozdělil na českou a slovenskou část. Od roku 1957 až po rok 1989 byl dramaticky zvýšen počet zahrádkářských osad v Československu z 676 na 4 477 (Klouparová, 2009). Soudobý Český zahrádkářský svaz vznikl roku 1979 (Špetlíková, 2015).

2.2 Ekosystémové služby

Ekosystémové služby si můžeme vyložit jako služby různého druhu, které jsou poskytovány lidem přírodou. Rozebrání tohoto slovního spojení ho pomůže možná lépe pochopit.

Pojem ekosystém poprvé použil, definoval a zavedl anglický ekolog, Sir Arthur George Tansley v roce 1935. Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí definuje ekosystém takto: *„Ekosystém je funkční soustava živých a neživých složek životního prostředí, jež jsou navzájem spojeny výměnou látek, tokem energie a předáváním informací a které se vzájemně ovlivňují a vyvíjejí v určitém prostoru a čase.“*

Slovo služba je spíše pojem ekonomický než přírodovědný. Je to odvedená práce, činnost, nebo jejich soubor, vykonávané pro lidi.

Za služby ekosystémů můžeme tedy označovat procesy, které v ekosystémech přirozeně vznikají a probíhají a ovlivňují člověka. Přinášejí mu produkt, komoditu, nebo například působí na jeho psychiku či zdraví bez ohledu na to, jestli ku prospěchu člověka či naopak (Dayli, 1997).

Komplexním využíváním všech přínosů služeb, které nám ekosystémy mohou nabídnout, respektive nabízejí, jsme dosáhli současného blahobytu. V dnešní době jsme na těchto přírodních službách existenčně závislí stejně, nebo i více než v dobách minulých. Více kvůli stálému nárůstu počtu obyvatelstva a s tím spojenému zvyšování nároků (Moldan, 2015).

Je snaha se tyto služby finančně vyčíslit, ale je to obtížné. Ekonomické odvětví zabývající se životním prostředím se nazývá environmentální ekonomie, které rozšiřuje ekonomie ekologická (Moldan, 2015). K určení hodnoty jakéhokoliv ekosystému je potřeba velmi mnoho informací a dlouhodobých dat, která ale nejsou vždy k dispozici. Nátr (2011) píše: *„Jestliže něčeho bylo dost pro jednu miliardu lidí, sedm miliard může oprávněně pociťovat blížící se nedostatek. Je tedy nezbytné*

kvantifikovat to, co příroda dosud lidstvu poskytovala zdarma a co by také i nadále zdarma poskytovala, kdyby člověk dosavadní rozsah poskytování přírodních produktů i služeb svým rostoucím počtem a svými rostoucími nároky neomezoval naprosto nesmyslně a v rozporu se svými potřebami.“ Hodnotový systém naší společnosti určuje, že co je zdarma, je nejspíše nepodstatné a je toho mnoho. Je to ekonomický přístup, podle kterého volíme varianty ekonomicky nejvýhodnější (nejnižší cena, nejsnadnější volba atd.). Naproti tomu podle přístupu morálního jsou voleny varianty podle vzdělání, pocitů, osvěty a podobně. Vyčíslení ekosystémových služeb, tedy ekonomický přístup, napomůže k uvědomění si přístupu morálního s jeho hodnotami.

2.2.1 Rozdělení ekosystémových služeb

Generální tajemník OSN v roce 2000 zahájil projekt *Millennium Ecosystem Assessment* - MA, jehož výsledky byly publikovány v letech 2005 a 2006. Tento projekt, vypracovaný mnoha autory, se v překladu nazývá „Miléniové hodnocení ekosystémů“, nebo také „Hodnocení ekosystémů na začátku tisíciletí“. Stěžejním bodem bylo vymezení ekosystémových služeb se vztahem k lidskému blahobytu, který je vnímán jako podmínka udržitelného rozvoje. Nejde tedy jen o blahobyt aktuální, ale i blahobyt budoucích generací (Moldan, 2015).

Projekt „*Millennium Ecosystem Assessment*“ není jediný, který se snaží definovat a rozdělit ekosystémové služby. Členění služeb na regulační, zásobovací a kulturní požil Hein a kol. (2006) v analýze „*Spatial scales, stakeholders and the valuation of ecosystem services*“. Dále také Wallace (2007) ve své práci „*Classification of ecosystem services: Problems and solutions*“ rozdělil skupiny ekosystémových služeb na adekvátní zdroje, ochrana před predátory parazity a chorobami, příznivé fyzikální a chemické prostředí, sociokulturní uspokojení. Je nutno zmínit, že Wallace (2007) ve své práci často zmiňuje Miléniové hodnocení ekosystémů a snaží se přesněji definovat pojmy jako funkce ekosystému, lidské hodnoty a podobně. Přesné definice jsou velmi důležité pro přesnější hodnocení vlivů na životní prostředí a jejich finanční ohodnocení, nebo jsou též přínosné pro různé státní a rozhodovací orgány.

V této diplomové práci detailněji popíšu členění podle projektu „*Millennium Ecosystem Assessment*“. Tuto variantu jsem zvolila kvůli rozsáhlému rámci celého dokumentu a také kvůli prvenství a důležitosti v této tématice.

Zásobovací služby

Zásobovací služby ekosystémů zahrnují produkty a komodity získané z ekosystémů. Tato služba je z historického hlediska zásadním činitelem pro zakládání zahrad a celkově zahrádkářských osad. Na konci 19. století, tedy začátkem industrializace, byl trend, nebo možná nutnost, stěhování populace do měst za prací. Budovaly se nové průmyslové továrny, rozšiřovaly se města a lidem v nich čím dál více chybělo pouto a propojení s přírodou (Gibas a kol., 2013). Celkem běžným zřizovatelem a pronajímatelem zahrádkářských osad byli továrníci, kteří zahrady pronajímali svým zaměstnancům a jejich rodinám.

Mezi zásobovací služby patří:

- Sladká voda. Nejen že je nezbytná pro fungování ekosystémů a organismů, ale je možno ji využít i na energetické účely. Spadá i do služeb podpůrných. Tuto službu zahrádkáři například podporují zadržováním a využíváním dešťové vody.

- Produkce potravin z rostlin, živočichů i mikroorganismů. Tato funkce byla primární motivací zahrádkářů v osadách i mimo ně zejména v historii. V současné době je produkce potravin velmi důležitou funkcí, ale její hodnotu pomalu dohání funkce kulturní.

- Materiály a vlákna jako dřevo, juta, bavlna, hedvábí a podobně.
- Energie a palivo jako hnůj, dřevo, rašelina a ostatní materiály, které mohou sloužit jako zdroje energie. Můžeme zde být uvedený i kompost. Ten zahrádkáři ovšem nevyužívají jako zdroj energie, nýbrž jako hnojivo zapravením do záhonů.

- Geny a genetické informace – genetické zdroje využívané v biotechnologii, při šlechtění rostlin i živočichů. Zahrady jsou často genovými rezervami starých odrůd ovocných dřevin, ale například i zeleniny (Buček, 2009). Staré odrůdy nemají často tak velkou výtěžnost, jako ty nové a moderní. Právě díky posunutým preferencím ekosystémových služeb zahrádkářů se najdou i tací, kteří pěstují právě tyto staré a výjimečné odrůdy pro radost, nejde jim tedy hlavně o vyprodukované množství.

- Přírodní sloučeniny – biochemikálie jako jsou léky, barviva, léčiva, potravinářské doplňky, byliny různé léčivé rostliny.

- Zvířecí a rostlinné produkty jako ozdoby. Mohou to být kůže, kly, kosti, lastury, krunyře, včelí med, nebo třeba květy rostlin. Na pozemcích

v zahrádkářských osadách není chov drobného zvířectva až tak běžný. Častěji se můžeme setkat s okrasnými květinami, keři a stromy, v malé míře i se včelíny.

Podpůrné služby

Bez podpůrných služeb by ostatní služby ekosystémů nemohly fungovat. Ve vztahu k člověku jsou tyto služby dlouhodobé, pro člověka často nepatrné. Na rozdíl od ostatních služeb, kde jsou dopady na člověka často rychlejší a zřetelnější. Mezi podpůrné služby patří:

- Tvorba půdy a udržování její úrodnosti, na které závisí nejedna zásobovací služba ekosystémů.

- Primární produkce - akumulace a asimilace živin a energie v organismech. Primární produkce je základní schopnost biomasy. V zahrádkářských osadách se téměř vůbec neseznamujeme se zcela zastavěnými plochami. Je zde tedy prostor a je žádoucí, aby rostliny akumulovaly a asimilovaly živiny.

- Fotosyntéza, jejíž vedlejším produktem je produkce kyslíku, který je zásadní pro život většiny organismů. Probíhá v chloroplastech zelených rostlin, kterých je na zahradách rozhodně velké zastoupení.

- Koloběh vody. Rostlinný pokryv půdy je na zahradách nesporně rozsáhlejší, než například v centru města. Tento pokryv je prospěšný pro zadržení vody v krajině – má protierozní funkci, lepší infiltraci, zadržení a vydávání vody rostlinou (Krečík, 2016). Tento rostlinný pokryv též podporuje malý vodní cyklus, který je v naší krajině často oslabován.

- Koloběh živin nezbytných pro život (dusík, fosfor, aj.).

Regulační služby

Regulační služby ekosystémů jsou výsledkem regulovaných ekosystémových procesů.

Mezi regulační služby patří:

- Regulace podnebí - na lokální (mikroklima ekosystému) i globální (vypouštění a zachování skleníkových plynů) úrovni. Tuto službu zajišťují veškeré živé organismy, v zahrádkářských osadách se jedná zejména o rostliny (Krečík, 2016). Zahrádkářské osady regulují podnebí zejména na lokální úrovni.

- Regulace kvality ovzduší. Tato funkce spočívá v zachycování a vypouštění látek ekosystémy.

- Regulace kvality vody – Příchod a množství srážek, tedy doplňování vody, nebo případné záplavy. Zadržování vody je velmi ovlivněno půdním krytem a

antropogenní činností. Kořeny rostlin mohou sloužit jako “čističky“ vody. Na druhou stranu, pokud například zahrádkáři používají nadbytek pesticidů, může se kvalita spodní vody i zhoršit.

- Regulace eroze půdy. Velmi důležitý pro svoji protierozní funkci je půdní kryt (odnos úrodných částic půdy, sesuv půdy).

- Regulace nemocí, chorob a škůdců. Množství lidských patogenů, včetně jejich roznašečů, mohou přímo ovlivnit změny ekosystémů. Takové změny mohou též ovlivnit výskyt škůdců a chorob plodin i dobytka.

- Čištění vody a likvidace odpadů. I v přírodním ekosystému se mohou tvořit odpadní látky a sloučeniny. Zároveň jsou ale také schopny některé tyto nečistoty filtrovat, rozkládat, asimilovat a detoxikovat.

- Opylování – ovlivnění počtu, rozložení a účinnosti opylovačů.

- Regulace přírodních pohrom. Například mangrovové ekosystémy a korálové útesy mohou být tlumícím faktorem při přívalových vlnách, nebo hurikánu.

Kulturní služby

Kulturní služby ekosystémů poskytují prožitky duchovního charakteru, estetické prožitky (genius loci), kognitivní reakce, reflexe, nové dojmy a pocity.

Mezi kulturní služby patří:

- Kulturní rozmanitost. Diverzita ekosystémů

ovlivňuje rozmanitost kultur antropocénu.

- Duchovní i náboženské hodnoty. Různé ekosystémy, či jednotlivá místa v nich, jsou vnímány jako náboženský a duchovní symbol (Svatojakubská cesta, hora Mytikas v pohoří Olymp, boží muka u cest atp.).

- Rekreace, ekoturistika. Různé ekosystémy jsou často voleným prostředím, které si lidé vyberou pro trávení volného času a odpočinku, ať už se jedná například o Yellowstone národní park, nebo zahrádkářskou osadu.

- Genus loci – duch místa. Lidmi vnímaný jako mimořádné, výjimečné a neopakovatelné vlastnosti určité lokality. Při svém dotazníkovém šetření jsem se setkala s lidmi, pro které byla jejich zahrádka v osadě místem, kde toho spoustu prožili, pečovali o ní se svým celoživotním partnerem atp. Zahrádka má pro ně tedy specifický genius loci.

- Kulturní bohatství, kulturní dědictví. Je vyvíjena snaha o zachování i rekonstrukci historických památek. V případě přírodních ekosystémů se tato snaha vynakládá na ochranu, zachování a zlepšení přírodního prostředí a druhů v něm se vyskytujících. Zahrádkaření má v České republice opravdu dlouholetou tradici, a ne nadarmo se říká *“Co Čech, to zahrádkář”*. V současné době se nejspíše už nesetkáme se zakládáním nových zahrádkářských osad, stálo by tedy za to alespoň zachovat ty stávající.

- Estetické hodnoty. Velká část lidí kvituje vybudování například parků, sázení zeleně ve městech, zřízení přístřešků a laviček v přírodě a tak podobně. Též si podle sympatií místa vybírají místo pro život.

- Vzdělávací a výchovná funkce. Nejen děti mohou na zahrádkách získat vztah k přírodě, pochopit její principy.

- Inspirace. Ekosystémy byly a jsou inspirací pro umění, architekturu, národní symbolice, folkloru atp.

- Mezilidské vztahy. Vývoj kultur se odvíjel od ekosystému, ve kterém se tak dělo a od jeho dispozic a potenciálu (rybáři, kočovníci, horští pastevcí, zemědělci,..) (Moldan, 2015, Nátr, 2011, MA, 2005).

2.2.2 Zahrádkářské osady a ekosystémové služby

Jak jsem již zmiňovala, nejedna práce se zabývá zahrádkářskými osadami i ekosystémovými službami, ačkoliv toto propojení přímo nefiguruje v jejich názvu. Často jsou tyto práce zaměřeny na sociální aspekt zahrádkářských osad viz Gibas a kol. (2013). Zahrádkářské osady rozhodně vynikají, podobně jako parky ve městech, městská zeleň apod., regulační i podpůrnou funkcí ekosystému (Krečík, 2016).

Je patrné, že zahrádkáři vědomě nejvíce využívají ekosystémové služby zásobovací a kulturní. Tyto služby jsou v rámci zahrádkářských osad nejvíce viditelné a patrné a pro zahrádkáře velmi důležité.

Z historického hlediska osady vznikaly zejména pro přilepšení při hmotné nouzi. Pro vlastní výpěstek, zajištění obživy (Gibas, 2013). Hlavním účelem bylo tedy plně využívat zásobovací služby ekosystému. Zejména před sametovou revolucí byly rozšířené trhy a prodejny, kde mohli zahrádkáři z osad prodávat svůj výpěstek a svoje produkty. Tato motivace finančního obnosu vedla mnohé zahrádkáře k větší snaze produkce na zahradě, nejen pro samozásobitelství (Sovová, 2014). Dnes nemůžeme

hovořit o tom, že se zahrádkaření věnují zejména lidé s hmotnou nouzí, je to spíše naopak. Nejchudší vrstvy lidí nemají finance pro pronájem, nebo dokonce koupi pozemku například v zahrádkářské osadě, tím pádem nemají prostor k pěstování a vlastnímu samozásobitelství (Jehlička a kol., 2012).

Zásobovací funkce stále zůstává v popředí, ale v současnosti je trendem na zahrádce v osadě např. i bazén, trampolína, upravený zahradní domek a okrasné květiny a dřeviny. Zahrádkář si tedy na pozemku vždy práci najde, jen se liší záměr – nejdůležitější je výpěstek / nejdůležitější je prožitek (Valešová, 2011).

Kulturní služby ekosystému mají velmi příznivý vliv na psychickou i fyzickou pohodu zahrádkáře. Je prokázáno, že pobyt v přírodě zlepšuje koncentraci a paměť, schopnost soustředění, uzdravování, nebo se snáze a lépe relaxuje. Naproti tomu městská krajina vytváří mnoho podnětů, které mozek přehlcuje (Valešová, 2011).

Regulační a podpůrné služby ekosystémů nejsou pro zahrádkáře možná tak viditelné a uchopitelné, ale jsou jimi rozhodně podporovány. Zahrádkáři například nepoužívají, na rozdíl od zemědělců, těžkou techniku jako traktory apod., je tedy minimální riziko tvorby pedokompakce. Pedokompakce neboli utužení půdy, znemožňuje plynulou infiltraci vody a vývoj kořenového systému pěstovaných rostlin. Podporu půdní úrodnosti zahrádkáři často řeší syntetickými hnojivy, ale zároveň kompostem, který má na pozemku téměř každý. Organická hmota v půdě je velmi důležitá kvůli náchylnosti půdy na erozi, utužení, pro retenční schopnost půdy apod. (Novotný a kol., 2017). Dochází tedy k regulaci eroze, regulace mikroklimatu, regulaci kvality ovzduší, opylování a podobně.

Na plochách, jako jsou zahrádkářské osady, zákonitě probíhají podpůrné služby ekosystémů – primární produkce, koloběh živin a vody, tvorba půdy, fotosyntetický asimilace a další.

Osady také vynikají ve městě svojí biodiverzitou. Jejich druhová rozmanitost je významnější, než rozmanitost městské zeleně či parku (Gibas a kol., 2013). V osadách můžeme často najít pestré okrasné záhony, keře, travní společenstva, nebo také genofond starých odrůd ovocných stromů (Buček, 2009). Biodiverzita je důležitým činitelem ovlivňující stabilitu ekosystému. Na pozemcích v osadách v zásadě nikdy nedospěje ekosystém do klimaxového stádia, poskytuje tedy prostor pro širší škálu organismů vyžadující různá sukcesní stadia prostředí. Můžeme též konstatovat, že ekosystém zahrádkářských osad má dobrou resistantní schopnost, ale zároveň má i dobrou schopnost resilience (Nátr, 2011). Nátr (2011) píše: „*V současnosti již není*

pochyb o tom, že vztah mezi biodiverzitou a funkcemi ekosystému je komplexní. Není to lineární závislost, jejíž příčina by se dala jednoduše experimentálně vystopovat. Komplexnost vztahů je dána mimo jiné komplexností obou porovnaných systémů – biodiverzity a funkce ekosystému – a zahrnuje řadu zpětných vazem a adaptací.“.

3 Metodika

Pro literární rešerši jsem využila literaturu zaměřující se na ekosystémové služby, ekologii i historii. Vývoj zahrádkaření, nejen v České republice, úzce souvisí s historickými událostmi, jako jsou světové války nebo politické změny.

Stěžejní pro moji diplomovou práci je dotazník, který jsem dala k dobrovolnému vyplnění zahrádkářům v zahrádkářských osadách České Vrbné a Husova kolonie ve městě České Budějovice. Dotazník byl sestaven tak, aby v jeho otázkách byly obsaženy všechny vybrané typy ekosystémových služeb (zásobovací, regulační, kulturní a podpůrné) popsané v kapitole 2.2 Ekosystémové služby. Dalším krokem bylo zhodnocení výsledků v rámci ekosystémových služeb popsanych v literární rešerši této práce.

V osadách jsem prováděla dotazníkové šetření dne 16. srpna a 5. září 2020. Tyto letní termíny jsem zvolila kvůli pravděpodobnosti vysoké návštěvnosti zahrádkářů. Zahrádkáři mohou trávit čas na pozemku venkovními pracemi, udržováním zahrádek spolu s právě rostoucími plodinami, nebo také k rekreaci a odpočinku. Tyto práce na zahrádce uživatelé provádí rozhodně již na jaře. Vzhledem k pandemii covid-19 byla ale v tu dobu na území ČR vyhlášena karanténa, a tak mi bylo znemožněno dotazníkové šetření v osadách provádět.

Dotazník jsem poskytla k vyplnění i osobám mimo zahrádkářské osady. Účelem bylo zjistit, zda lidé, kteří nemají zahrádky v zahrádkové osadě, vnímají jinak například pozitiva, či negativa pozemků v osadě a jak vnímají zahrádkářské osady jako celek. Tento dotazník se skládal pouze z prvních dvou stran celého dotazníku určeného pro zahrádkáře v osadách v Českých Budějovicích, zbytek otázek by u těchto dotazovaných postrádal smysl. Celý vzor dotazníku je umístěn v kapitole Přílohy.

3.1 Lokality vybrané k výzkumu

České Budějovice

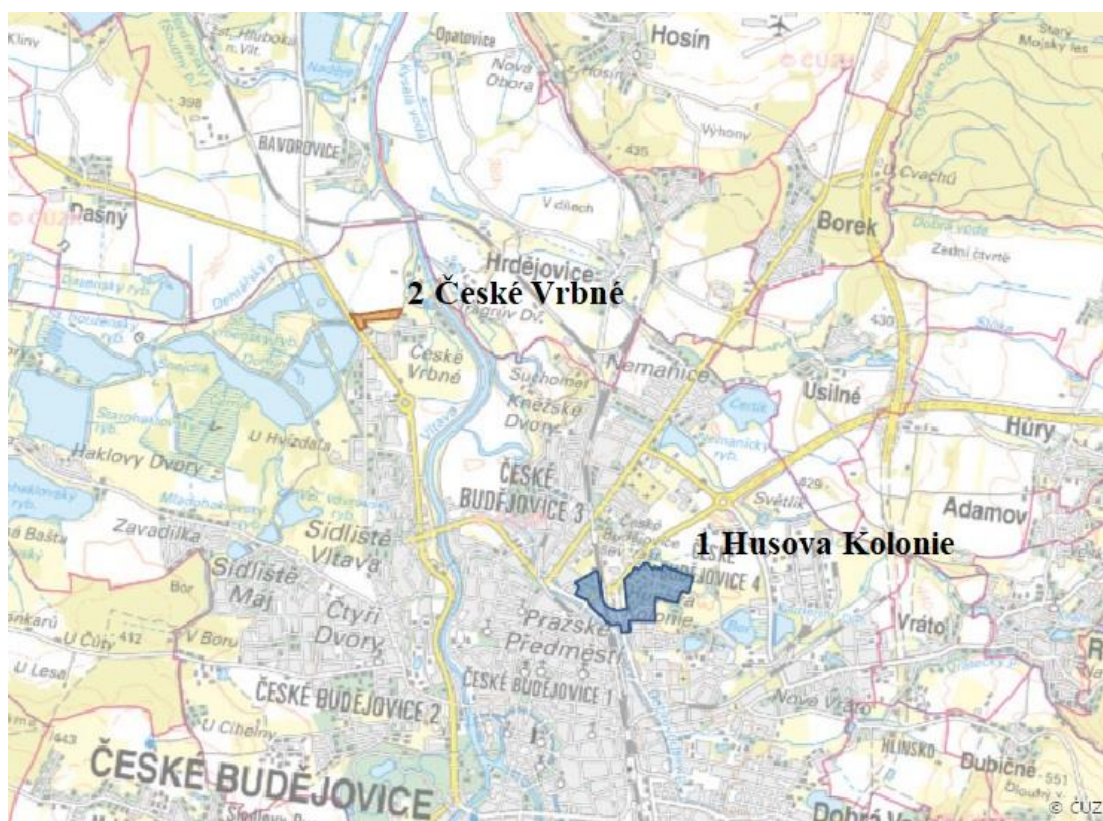
Diplomová práce navazuje na mojí bakalářskou práci *Zahrádkářské osady v Českých Budějovicích a jejich význam* (Homolková, 2019) a pro dotazníkové šetření do diplomové práce jsem tedy zvolila město České Budějovice. Je to hlavní město Jihočeského kraje, leží v nadmořské výšce 381 m a jeho katastrální výměra k roku 2019 činí 5 570,9 hektarů. K 31. 12. 2019 má město České Budějovice 94 463

obyvatel (ČSÚ, 2020). Město leží v Českobudějovické pánvi. Tímto umístěním jsou ovlivňovány například teploty i srážky. V průměru je zde 40 dnů letních a 7 dnů tropických. Dnů s mrazovými teplotami (0 °C a méně) je průměrně 111 a průměrné roční srážky činí 582,8 mm. Takové podnebí se označuje jako mírně teplé, vlhké a s mírnou zimou (ČHMÚ, 2021). Teplota v centru města je v průměru o 0,6 °C vyšší než na okraji města. Příčinou jsou rozhodně velké betonové plochy, městská zástavba a podobně (Hajíčková, 2009).

Již v rámci mé bakalářské práce jsem zhotovila mapu zahrádkářských osad na území města České Budějovice. Zjistila jsem, že ve městě je 12 zahrádkářských osad, které jsem rozdělila na 20 dílčích (důvodem rozdělení je například silniční komunikace protínající osadu apod.). Rozloha osad činí 91,1 hektarů, což činí 1,6 % z celkové výměry města České Budějovice (Homolková, 2019).

Pro zjištění a porovnání rozmanitějších odpovědí jsem pro provedení dotazníkového šetření vybrala dvě osady. Byly to Husova kolonie a České Vrbné. Tyto osady jsem vybrala pro rozdílnost lokality, kde se nachází (Husova kolonie leží poblíž centra města, zatímco České Vrbné na kraji města). Přesnou polohu vybraných osad jsem zakreslila do mapy č. 1. Mým záměrem bylo též zjistit, zda se budou odpovědi v dotazníku lišit v závislosti na umístění kolonií.

Mapa č. 1: Zahrádkářské osady, ve kterých bylo provedeno dotazníkové šetření

Zdroj: (Internetová aplikace MapoMat). [online]. cit. [5. 2. 2021] Dostupné z: <https://aopkcr.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=ee190990a1be4ac685d5f7c69c637ae4>

3.1.1 Husova kolonie

V mé bakalářské práci jsem Husovu kolonii rozdělila do čtyř dílčích kolonií. Jak jsem již zmiňovala, důvod rozdělení je v tomto případě silniční komunikace a vlaková dráha. Celkem má tedy tato kolonie rozlohu 34,498 hektarů. Osada se nachází blízko centra a rozpíná se až na periferii města České Budějovice viz. mapa č. 1. Je označována jako základní sídelní jednotka *České Budějovice 4*.

V této osadě jsou zahrádky často zastavěny rodinnými domy. Je to jedna z příčin zmenšování, nebo dokonce zanikání zahrádkářských osad a tento jev má za úkol regulovat výše zmíněný Zahrádkářský zákon. Husova kolonie se před pár lety zmenšila v důsledku budování nové silniční komunikace. V osadě je vybudovaná moštárna.

Obrázek č. 1: Zástavba celoročně obyvatelnými domy, Husova kolonie (23. 3. 2021)

3.1.2 České Vrbné

Nachází se na severním okraji města České Budějovice, na okraji soustavy Vrbenských rybníků, směrem na město Hluboká nad Vltavou. Tuto bývalou obec v současné době bereme jako základní sídelní jednotku části obce *České Budějovice 2*.

Zahrádkářská osada leží na kraji obce, směrem ke slalomovému kanálu na řece Vltavě. Celý komplex zahrádek je oplocen a vede do něj jedna přístupová brána, od které mají klíče pouze zahrádkáři. Já jsem byla do osady puštěna majitelkou zahrádky nacházející se hned vedle již zmíněné přístupové brány.

Větší část zahrádkářské osady, České Vrbné podléhá soukromému vlastnictví a zbylé část je ve vlastnictví zahrádkářského svazu, který je pronajímatelem zahrádek uživatelům. Její rozloha činí 4,14 hektarů, je tedy zhruba osmkrát menší než Husova kolonie.

Obrázek č. 2: Vstup do zahrádkářské osady České Vrbné (22. 3. 2021)

4 Výsledky a diskuse

Vzhledem k charakteru této diplomové práce jsem se rozhodla spojit kapitolu Výsledky s kapitolou Diskuse. Důvodem je lepší přehlednost práce a snaha vyhnout se zbytečnému opakování informací.

Na rozdíl od Valešové (2011), která prováděla případovou studii ve dvou osadách, které byly díky své těsné blízkosti považovány kdysi za jednu, já volila při svém výzkumu opačnou variantu. Vybrala jsem 2 zahrádkářské osady, které od sebe dělila vzdálenost 3,4 kilometrů vzdušnou čarou. Jiný je i charakter okolního prostředí, kdy osada České Vrbné je na okraji města České Budějovice, zatímco osada Husova kolonie je velmi blízko centru města. Valešová (2011) také zmiňuje okolní krajinu zahrádek. Píše, že v bezprostřední blízkosti jí vybraných osad je městská zástavba i park a uvádí to i jako důvod zvolení těchto osad. Ve výběru zahrádek pro výzkum do této diplomové práce jsem volila obdobně. Již zmíněná osada České Vrbné je na okraji města jakýmsi biokoridorem mezi zástavbou rodinnými domy a zemědělsky využívanými pozemky. Druhá vybraná zahrádkářská osada, Husova kolonie, je obestavěna bytovou zástavbou, silniční komunikací, nebo železniční tratí a je jen z malé části obklopena malými úseky zatravněných pozemků.

4.1 Výsledky dotazníkového šetření

K vyplnění dotazníku pro uživatele zahrádek v zahrádkářské osadě se mi podařilo zastihnout celkem 53 ochotných respondentů. Vyplnění jednoho dotazníku každému trvalo maximálně 10 minut. Většina respondentů byla velmi vstřícná a neměla žádné výhrady k mé činnosti v osadě.

Dotazník vyplnilo 27 mužů a 26 žen. Často se stávalo, že na jedné zahrádce byl například manželský pár, který společně vyplnil pouze jeden dotazník.

Nejvíce respondentů bylo ve věkové třídě 50 – 80 let a bylo to přesně 30 lidí. Druhá nejpočetnější věková kategorie byla 30 – 50 let a činila 19 dotázaných. Respondenti nad 80 let byli 4 a do 30 let žádný z dotázaných. Ze všech 53 dotázaných pochází 41 z města a zbylých 12 vesnice. Počty respondentů dle nejvyššího dosaženého vzdělání ukazuje tabulka číslo 1.

Šetření neukázalo, že by rozdílná poloha zahrádkářských osad měla vliv na názory respondentů, neobjevil se tedy rozdíl v trendu odpovědí. Zároveň tak nebyl zaznamenán rozdíl v odpovědích lidí pocházejících z města, nebo z vesnice. U lidí ve

věkové kategorii 30 – 50 let se častěji objevovalo jako pozitivum pobyt dětí na čerstvém vzduchu a estetictější preference na zahrádku. Oproti tomu lidé ve věkové kategorii 50 – 80 častěji preferovali ekosystémovou službu zásobovací a také častěji uváděli, že je pro ně zahrádka místem klidu a odpočinku.

Tabulka číslo 1: Součet respondentů podle vzdělání.

Nejvyšší dosažené vzdělání:	
a. Základní	5
b. Středoškolské bez maturity	11
c. Středoškolské s maturitou	29
d. Vysokoškolské	8

Otázka číslo 1) Využíváte zahrádku v zahrádkářské kolonii?

• ANO	53
• NE, a ani bych nechtěl	0
• NE, ale chtěl bych	0

S ohledem na fakt, že jsem dotazník poskytovala k vyplnění pouze osobám zrovna se nacházející na pozemku v zahrádkářských osadách, se výsledek první otázky dal předpokládat. Otázka číslo 1 byla umístěna do dotazníku pro případ, že by se na zahrádce nacházel například rodinný příslušník, či známý uživatelů zahrady.

Na otázku číslo 2 bylo možno zvolit více než jednu odpověď. Ani jeden ze všech 53 respondentů nevybral pouze jednu odpověď.

Otázka číslo 2) Zahrádkářské kolonie v intravilánu města považují za:

a. Přežitek	0	
b. Brzdu rozvoje	0	
c. Zbytečné	0	
d. Zelené plíce města	34	64 %
e. Estetické zpestření města	21	39,6 %
f. Místo pro odpočinek jejich uživatelů	45	85 %
g. Zdroj čerstvé zeleniny a ovoce	46	86,7 %
h. Útočiště pro volně žijící zvířata	6	11 %
i. Nepřemýšlím o tom	0	

Při přepočtu na procenta výsledný součet přesahuje hodnotu 100 %, protože dotázaní měli možnost zvolit více odpovědí najednou. Ze získaných odpovědí na otázku č. 2 je zřejmé, že 86,7 %, tedy 46 lidí z 53, mají zahrádku jako zdroj čerstvé zeleniny a ovoce. Nejvíce tedy využívají produkční služby tohoto ekosystému. Toto zjištění můžeme chápat jako velmi pozitivní. Znamená to, že tito lidé na svém pozemku pěstují různé druhy ovoce a zeleniny. Touto činností udržují a podporují genetickou diverzitu, zvláště vezmeme-li v potaz, že se zde nachází genové zdroje starých českých odrůd například ovocných stromů, nebo zeleniny. Klouparová (2009) se ve své práci zaměřuje zejména na to, co pro zahrádkáře jejich zahrada znamená, vztahy se sousedy a podobně. Zahrádkáři uvádí, stejně jako v mém dotazníkovém šetření, že využívají zejména zásobovací funkci zahrady, tedy pěstování ovoce a zeleniny. Je zde vidět, že ať má zahrádkář pozemek v osadě v Českých Budějovicích, nebo na Moravě, jeho problémy, starosti, nebo pozitiva jsou téměř totožného charakteru.

Z druhé nejčastější odpovědi na tuto otázku je patrné, že uživatelé zahrádku vnímají jako místo vlastního odpočinku. Je jasné, že pro vypěstování plodin je nutné vynaložit nějaké úsilí, tato práce je ale vnímána i jako forma aktivního odpočinku. Této kulturní služby ekosystému si zahrádkáři cení téměř stejně, jako služby zásobovací. Z vlastního pozorování zahrádek a konverzací se zahrádkáři mohou usuzovat, že nikdo z dotázaných není na výpěstku existenčně závislý a že to není hlavní zdroj potravin, nýbrž využívání historicky primárního potenciálu zahrádky. Je prokázáno, že trávení času venku, kontakt s přírodou, půdou a zelení příznivě působí na lidský zdraví nejen po fyzické stránce, ale i po té psychické (Špetlíková, 2015). Ačkoli je pro většinu respondentů velmi důležitá produkční služba tohoto ekosystému, zahradu vnímají jako klidné místo odpočinku téměř stejnou měrou. Tento druh aktivního odpočinku, tedy pěstování plodin, údržba zahrádky a všechny úkony s tím související, je velmi prospěšný a mnohdy jediný prostředek pro zachování fyzické kondice nejen u starších uživatelů, ale i u dětí. Pletánek (1922) píše: „*Zřízením zahrádkových kolonií přispívá se též k tělesné a duševní výchově dětí, volný pohyb na slunci a zdravém vzduchu prospívá tělesnému vývinu dětí a blízký styk s přírodou rozvíjí jejich duševní schopnosti.*“ Výsledky mého dotazníkového šetření poukazují na fakt, že většina respondentů podporuje a využívá některé ekosystémové služby nevědomě (zadržování dešťové vody, kompost, krmítka pro ptáky apod.).

Z celkových výsledků této otázky vyplývá, že nikdo z dotázaných zahrádkářů nevnímá osady jako přežitek, brzdu rozvoje a zbytečnost. Všichni si uvědomují a oceňují všechny zmíněné varianty, které zvolili a můžeme je považovat za pozitivum.

Z přiloženého vzoru dotazníku si můžeme všimnout, že otázky číslo 3 a 4 bylo nutno doplnit slovně. Odpovědi byly často podobného, až stejného charakteru. Více než 50 % dotázaných se svojí odpovědí na otázku číslo 3 odkazovalo na otázku předešlou, tedy otázku č. 2. Bylo také častým jevem vypsání některých z možných odpovědí na otázku číslo 2. Otázka číslo 4 byla mnohdy nevyplněna, nebo se často opakovala odpověď, že osady žádná negativa nemají.

Otázka číslo 3) V čem spatřujete užitečnost zahrádkářských osad ve městě (napište):

- Možnost využití pro rodiny žijící v bytě, "rozbití" betonových ploch, parkovišť, bytových domů, obchodních zón atd.
- Oáza klidu, mělo by jich být více
- Relax (*nejčastější odpověď*)
- Bio ovoce a zelenina, odpočinek, děti venku. Není nad to mít vlastní zahrádku
- Únik z paneláku
- Zpestření života ve městě, přínos pro ekologii
- Dobré využití volného času
- Možnost pobytu na zahrádce od jara do podzimu
- Náplň života

Toto otázku využili dotázaní zejména jako doplnění a upřesnění otázky číslo 2. Z odpovědí vyplývá, že si uživatelé zahrádek nejvíce cení její funkce kulturní, její estetické hodnoty, sociální hodnoty, a hlavně možnost odpočinku od všedního šedivého života ve městě. Nebyla opomenuta též služba zásobovací, tedy pěstování ovoce, zeleniny a také bylin. Často byl uváděn jako pozitivum pobyt na čerstvém vzduchu nejen pro zahrádkáře, ale i pro jejich rodiny a děti. Takové odpovědi nepřímo odkazují na regulační službu ekosystému, která zahrnuje například tvorbu mikroklimatu, zadržování vody v krajině, koloběh látek a podobně.

Odpověď „*Náplň života*“ se objevila dvakrát. Bylo to u dvou respondentek ve věkové třídě 50 – 80 let. Jedna z respondentek mi utkvěla v paměti díky své tehdejší těžké životní situaci a citlivému projevu. Tuto paní jsem zastihla na

její zahrádce v Husově kolonii 16. 8. 2020 jak hospodaří kolem záhonů zejména s okrasnými květinami. Po krátké příjemné konverzaci paní uronila pár slz, když vzpomínala, jak o zahrádku pečovala se svým nedávno zesnulým celoživotním partnerem. Vysvětlovala, že zahrada je pro ni v současné době místem, kde může vzpomínat na krásné chvíle s partnerem, uklidnit se prací s půdou a květinami a relaxovat.

Otázka číslo 4) V čem spatřujete negativa/rizika zahrádkářských osad ve městě (napiště):

- V našem případě vniknutí vandalů a zlodějů
- Neshoda se sousedy
- Žádné (*nejčastější odpověď*)
- Krádeže, kriminalita
- Kouř při pálení rostlinného odpadu nevhodného do kompostu
- Pro mě je to práce navíc, starost
- Zabydlení bezdomovců v zahradním domku
- Ještě lepší by byly zcela nezastavěné plochy, ale to je téměř nemožné

U otázky číslo 4 jsem se při zpracovávání výsledků dotazníků často setkávala s nevyplněným políčkem. Zmíněné odpovědi jsou velmi individuálního charakteru. Mohu tedy usuzovat, že pokud se vlastník zahrádky, nebo jeho známý, přímo nesetkal například s loupeží, nebo s nedovoleným vniknutím na pozemek, neuvedl by jako negativum téměř nic.

Relativně překvapivá byla odpověď že: „*Ještě lepší by byly zcela nezastavěné plochy, ale to je téměř nemožné*“. Uvedl ji respondent ve věkové třídě 30 - 50 let. Z takového typu odpovědi je možné usuzovat, že respondent má k přírodě velmi blízko a hospodařením na pozemku v zahrádkářské osadě se jí chce přiblížit, jak nejlépe dokáže.

Negativními činiteli ovlivňující pobyt na zahrádce může být práce s hlasitou motorovou pilou, okolní ruch (provoz na přilehlé silniční komunikaci), nebo také zvuky zahradních sekaček (Kundera, 2014).

Otázka číslo 5) Zahrádka

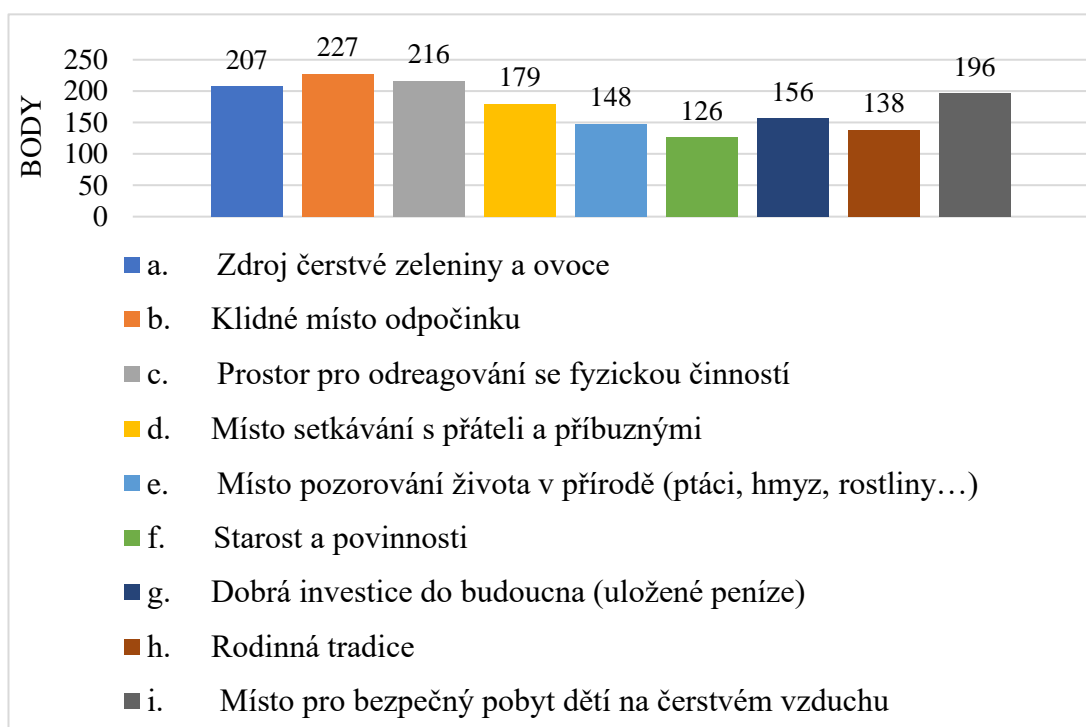
a. Vlastním ji já, nebo někdo z rodiny	46
b. Mám ji pronajatou	7

Již podle výsledků mé bakalářské práce se dal předpokládat takový výsledek, tedy že většina dotázaných má pozemek v osadě v osobním vlastnictví. Pět lidí ze sedmi, kteří zvolili odpověď b) dodalo, že zahradu mají pronajatou přímo od Svazu zahrádkářů.

Otázka číslo 6) Zahrádka je pro vás především (ke každému bodu přiřad'te body na škále 0-5: 0 vůbec ne X 5 platí nejvíce):

	BODY
a. Zdroj čerstvé zeleniny a ovoce	207
b. Klidné místo odpočinku	227
c. Prostor pro odreagování se fyzickou činností	216
d. Místo setkávání s přáteli a příbuznými	179
e. Místo pozorování života v přírodě (ptáci, hmyz, rostliny...)	148
f. Starost a povinnosti	126
g. Dobrá investice do budoucna (uložené peníze)	156
h. Rodinná tradice	138
i. Místo pro bezpečný pobyt dětí na čerstvém vzduchu	196

Graf č. 1: Souhrn bodování otázky číslo 6.

Z výsledného sečtení bodů pro otázku číslo 6 vyplývá, že pokud má zahrádkář možnost zvolit, zda je pro něj prioritní služba zásobovací, či kulturní, kulturní pro něj bude důležitější. Výsledky ukazují, že zahrádka slouží zejména jako místo pro odpočinek, aktivní odpočinek a v neposlední řadě jako prostor pro setkávání nejen vlastníků zahrádek, ale i rodiny a přátel. Na prvních dvou místech se tedy umístily kulturní ekosystémové služby zahrady a na třetím služba zásobovací.

Čerpání kulturních služeb ekosystému je nedílnou součástí zahrádkaření v osadách. Jak prokázalo i mé dotazníkové šetření, nebo například výzkum v zahrádkářské osadě Klecáky. Zejména pro starší zahrádkáře, kteří hospodaří na pozemku v osadě již mnoho let, jsou majitelé zahrádek nejen v přímém sousedství, ale v celé osadě, velmi důležitým sociálním aspektem (Gibas a kol., 2013). Gibas a kol. (2013) dále zmiňuje fakt, že zahrádky jsou pro jejich majitele jistým stylem života. Takovou odpověď uvedli i někteří z mnou dotázaných zahrádkářů, zejména nad 50 let. Většina z nich totiž pochází a žije v bytech ve městě a zahrádka je tedy téměř jediný prostor, kde mohou hospodařit venku, pěstovat si vlastní plodiny, být v kontaktu s půdou a zelení, nebo jen trávit čas rekreací a odpočinkem.

Nejméně bodů získala odpověď f), tedy že vlastnit zahrádka znamená starost a povinnosti. Je zcela pochopitelné, že pro někoho, kdo nemá takový zájem o

zahrádkaření, nebo nemá čas se věnovat a udržovat zahradu a celkově není takový typ rekreace jeho prioritou, vnímá zahradu v osadě jako povinnosti navíc.

Otázka číslo 7) Jaké produkty vám zahrádka především poskytuje (opět u každého bodu vyberte na škále 0-5: 0 vůbec ne X 5 platí nejvíce):

	BODY
a. Ovoce	200
b. Zeleninu	214
c. Okrasné květiny	195
d. Drobné zvířectvo (králíci, slepice...)	2
e. Další, doplňte.....	0

Z malých bodových odchylek je patrné, že jsou zahrádky využívány jako zdroj ovoce, zeleniny i okrasných květin. Při pohledu na většinu zahrádek si můžeme všimnout ovocných stromů, záhonů s různými druhy ovoce i zeleniny a v neposlední řadě květináčů s okrasnými květinami, nebo celého záhonku s květinami a bylinami.

Je možná pochopitelné, že drobné zvířectvo nemá na zahrádce téměř nikdo. Chov zvířat není záležitost sezónní, jako pěstování ovoce a zeleniny. Znamenalo by to práci a starost v průběhu celého roka. V dřívějších dobách měli lidé více času se věnovat případným hospodářským zvířatům na pozemku, nebo spíše byli ochotni této činnosti věnovat více svého volného času. Chovatelská činnost byla celkově běžnější nejen na zahrádkách, ale například i na vesnicích. Zahrádkáři využívají zahrady hlavně od jara do podzimu, kdy je čas na pěstování plodin a příjemné počasí na pobyt venku. Roli určitě hrají i finanční důvody a maso by vyšlo, zcela jistě, mnohem draž, než v supermarketu. Takhle to je ostatně i se zeleninou a ovocem.

Valešová (2011) zmiňuje také fakt, že mnoho osad má ve svém osadním řádu zákaz chovu drobného zvířectva, domácích mazlíčků a včel na pozemku v zahrádkářské osadě. Důvodem jsou často průchozí zahrádky (do zahrádky A se majitel dostane jen přes zahrádku B) a absence pevného plotu. Předchází se tedy úniku zvířat a případným škodám a újmám, které by mohly vzniknout na jiných pozemcích.

Otázka číslo 8) Na zahrádce upřednostňujete (vyberte jednu možnost):

a. Produkční funkci (ovoce, zeleninu...)	37	70 %
b. Estetiku (okrasné květiny, krásná zákoutí...)	12	22 %
c. Přírodu (plochy nechané pro hmyz, ptáky, divočina...)	4	8 %

Odpovědi na otázku číslo 8 potvrzují fakt, že primární funkce zahrady, tedy funkce produkovat plodiny různého druhu, zůstává u 70 % respondentů na prvním místě ve srovnání s funkcí estetickou. Dlouhými roky zaběhlé paradigma, že zahrádka slouží výhradně pro produkci, zčásti vyvrací respondenti, kteří zvolili možnost odpovědi b), nebo c), dohromady tedy 30 % zahrádkářů. Dotazníkové šetření ukazuje, že tyto varianty zvolili dotázaní z věkové třídy 30 – 50 let, tedy mladší generace zahrádkářů.

Otázka číslo 9) Sousedé z okolních zahrádek (vyberte jednu možnost):

a. Jsou pro mne jedním z důvodů, proč na zahrádku rád chodím	15	28 %
b. Jsou mi lhostejní, nestarám se o ně	36	68 %
c. Jsou pro mne nutným zlem, snažím se vycházet, ale kontakt nevyhledávám	2	4 %
d. Jsou pro mne noční můrou, znepříjemňují mi pobyt	0	
e. Jinak.....	0	

Zahrádkaření v osadě má neodmyslitelný sociální aspekt, který se řadí mezi kulturní služby ekosystémů. Cení si ho hlavně starší generace zahrádkářů. Zejména mladší generace zahrádkářů uvedla variantu b), tedy že sousede z okolních zahrádek jsou jim lhostejní, nestarají se o ně. Gibas a kol., (2013) zmiňuje, že dříve byli zahrádkáři přímo nuceni vzájemně komunikovat a řešit úpravy a problémy celé osady. Také byl mnohem menší podíl přímých vlastníků pozemku v osadě, vše tedy záleželo na společné domluvě a práci. V současné době je většina zahrádek v soukromém vlastnictví. I to je možný důvod interakce pouze s nejtěsnějším okruhem sousedů.

Otázka číslo 10) Dešťovou vodu jímám (vyberte jednu možnost):

a. Z nutnosti, nemáme vodovod ani studnu	5	9 %
b. Z důvodů sucha, hlavně poslední dobou	33	62 %
c. Z důvodů finančních	4	8 %
d. Ze zvyku, nepřemýšlím o tom	8	15 %
e. Nejímám	3	6 %

Více než polovina respondentů, tedy 33 dotázaných, jímá dešťovou vodu z důvodu sucha. Tento počet činí 62 % všech dotázaných. Pro zadržování dešťové vody se na zahrádkách využívají nejčastěji různé barely a podobné nádoby, do kterých je sveden okap ze zahradního domku, skleníku a podobně. Průměrné roční teploty v Jihočeském kraji se například oproti roku 1900 zvýšily až o 1,3 °C (ČHMÚ, 2021). Ačkoli je voda jímána z důvodu sucha, které můžeme brát jako ekologický důvod jímání, je to jistě i výhodné ekonomické řešení, které zvolilo 8 % respondentů. Tato voda je dále využívána hlavně pro zálivku plodin na záhonu i ve skleníku.

Na obrázku číslo 3, v přílohách této práce, je formulář o regulaci pitné vody v Husově kolonii. Má zamezit zalévání zahrad pitnou vodou a tím tedy zabránit v jejím plýtvání. Se zavedenou pitnou vodou do zahradního domku se setkáme málokdy. Častěji si můžeme všimnout vlastní studny na pozemku.

Otázka číslo 11) Na zahrádce (vyberte jednu možnost):

a. Upřednostňuji vzrostlé stromy	13	24 %
b. Upřednostňuji nízké odrůdy dřevin	25	47 %
c. Upřednostňuji posezení pod pergolou	12	23 %
d. Byly vzrostlé stromy, ale zlikvidoval jsem je	3	6 %

Výsledky otázky číslo 11 jsou velmi příjemným zjištěním. Respondenti, kteří zvolili odpověď a), nebo b), podporují regulační služby ekosystému. Největší počet dotázaných, tedy 25 z nich, preferuje nízké odrůdy dřevin. Při pozorování zahrádek si můžeme všimnout zejména různých druhů ovocných dřevin, jako například všemožné kultivary jabloně domácí (*Malus domestica*), kultivary slivoně švestky (*Prunus domestica*), jako živý plot hojně používaný zerav západní (*Thuja occidentalis*) i habr obecný (*Carpinus betulus*). Mezi ovocnými stromy na zahradách se často setkáváme

s genofondem tradičních odrůd (Buček, 2009).

Vzrostlé stromy jsou potenciální hrozbou například při silném větru, kdy se mohou lámat větve, nebo se vyvrátit a způsobit zdravotní újmu lidem v blízkém okolí, nebo peněžní škody na zahradním domku a podobně. Není se tedy čemu divit, že zahrádkáři volí nižší odrůdy stromů. Je zde snadnější údržba a menší rizika.

Regulační funkce spočívá v tvorbě mikroklimatu, snižování prašnosti, tvorba stínu, produkce kyslíku, zadržování vody, nebo mohou tvořit prostor pro život různým organismům. Svým stínem a transpirací výrazně ochlazují své okolí zejména v letních měsících (Krečík, 2016). Zastávají též službu zásobovací v podobě sklizených plodů.

Stromy a keře rozhodně poskytují i služby kulturní. Mohou splňovat různé představy o estetice, duchovnu a inspiraci.

Otázka číslo 12) Na zahrádce mám (můžete zakroužkovat více možností):

a. Kompost	53	100 %
b. Ptačí budku	17	32 %
c. Krmítko pro ptáky	27	51 %
d. Pítko pro ptáky	20	38 %
e. Hmyzí hotel	8	15 %
f. Broukoviště	0	
g. Kočky	0	
h. Bazén	23	43 %
i. Trampolínu	7	13 %
j. Skleník	28	53 %

I u této otázky přesahuje součet procent více než 100. Důvodem je možnost zvolení více odpovědí na jednoho respondenta. Všech 53 respondentů má na své zahradě kompost. Tento výsledek lze připisovat nutnosti zbavovat se fytoodpadu vzniklého z pěstební činnosti na pozemku. Využívání vlastního kompostu je jistě výhodné řešení, jak se fytoomasy zbavit, přesněji ji recyklovat. Sice nemůžeme s jistotou říct, zda dotázaní využívají kompost z pohodlnosti, čistě ekonomických důvodů, nebo jestli je důvodem ekologické smýšlení. Kladným faktem zůstává, že je kompost hojně využíván. Toto znovuvyužití je spjato se službou zásobovací (vypěstování fytoomasy), službou regulační (např. regulace eroze půdy) i podpůrnou (např. koloběh živin).

Více než polovina dotázaných uvedla, že na zahradě mají skleník, který rozhodně napomáhá rozvíjet produkční službu tohoto ekosystému.

Třetí nejčastější vybraná věc, kterou mají zahrádkáři na svém pozemku, bylo krmítko pro ptáky. Tato skutečnost souvisí s možností odpovědi variantou e) u otázky číslo 6, tedy že je zahrádka místem pro pozorování přírody a života v ní. Pozorovatel na zahrádce může zaznamenat různě se měnící druhy ptáků na krmítku a pravidelně se starat o doplňování krmiva pro ptactvo.

Jako čtvrtá nejčastější věc, kterou mají zahrádkáři na svých pozemcích, byl uveden bazén. To poukazuje k hojnému využívání zahrady za účelem rekreace a odpočinku, tedy využívání služeb kulturních. Potvrzuje to také fakt, že se preference čerpání ekosystémových služeb zahrady v osadě mění podle aktuální potřeby uživatelů a celkově životního stylu. Pro rekreaci spolu s bazénem přiřazují trampolínu, kterou má na svém pozemku 7 respondentů z celkového počtu 53. Oproti bazénu je počet dotázaných, kteří mají na zahradě trampolínu zhruba třikrát menší. Přisuzují to faktu, že trampolínu využívají k zábavě výhradně děti, zatímco bazén mohou spíše využívat všechny věkové kategorie.

Zahrádkářské osady fungují též jako refugia pro volně žijící živočichy i aniž by tuto funkci zahrádkář sám nějak úmyslně podporoval. Útočiště zde mohou najít organismy jen na přechodné období, nebo rovnou pro celý svůj život (Buček, 2009).

Otázka číslo 13) Trávu na zahrádce sekám (vyberte jednu možnost):

a. Často a pravidelně, mám rád nízký trávníček	33	62 %
b. Nepravidelně, když už je přerostlá a mám čas	20	38 %
c. Úmyslně méně často a ponechávám neposekaná místa	0	
d. Když je vysoká a suším seno pro králíky	0	
e. Když chci naštvat sousedy hlukem sekačky	0	

Když přepočteme výsledky otázky číslo 13, vychází nám, že 62 % z celkového počtu dotázaných seká trávu pravidelně a zbylých 38 % dotázaných seká trávník nepravidelně. Travní porost má dobré vlastnosti pro zadržení vody v krajině, má též protierozní funkci, transpirací vytváří mikroklima. Většina zahrad, které jsem měla možnost vidět, byla upravená, s kratším trávníkem, okrasnými květinami v oknech zahradního domku, s kůlnou na náradí apod. Sekáním porostu se udržují sukcesní stádia, není tedy žádná možnost se, byť málo, přiblížit ke klimaxu. Pro řadu živočichů

by bylo možní příznivější nechávat hustší a méně udržovaný porost. Tato varianta by ale nejspíše nesplňovala nároky na estetičnost majitelů

14) Na zahrádce používám tyto chemické prostředky (můžete zakroužkovat více možností):

a. Proti padlí/plísním	27	51 %
b. Proti slimákům	31	58 %
c. Proti hmyzím škůdcům	7	13 %
d. Hnojiva	31	58 %
e. Jiné (vyjmenujte):.....	0	
f. Žádné	6	11 %

Procentuální součet převyšuje 100 % z důvodu možnosti zvolit více odpovědí. I když si zahrádkáři považují, že na zahrádce tráví čas na čerstvém vzduchu a jsou blíže k přírodě, tedy rostlinám i živočichům, výskyt škůdců na plodinách je pro ně nepříjemný.

Prostředky s nevyššími procenty, tedy 58 %, jsou proti slimákům a hnojiva. Druhý nejčastější používaný přípravek je proti padlí a plísni.

4.2 Výsledky dotazníkového šetření u nevlastníků zahrady v zahrádkářské osadě

Tento dotazník byl dán pro dobrovolné vyplnění celkem 20 respondentům, o kterých mi bylo známo, že nevyužívají pozemek v zahrádkářské osadě. Skládal se z úvodní strany dotazníku a prvních čtyř otázek.

Otázka číslo 1) Využíváte zahrádku v zahrádkářské kolonii?

• ANO	0	
• NE, a ani bych nechtěl	6	30 %
• NE, ale chtěl bych	14	70 %

Vzhledem k faktu, že tento typ dotazníku byl záměrně poskytnut k vyplnění osobám, o kterých mi bylo známo, že nehospodaří na pozemku v zahrádkářské kolonii, není překvapivé, že nikdo nedisponuje zahrádkou v osadě. Příjemné zjištění je ale fakt, že 70 % dotázaných by o zahrádku v zahrádkářské osadě zájem mělo. Je tedy možné

usuzovat, že tito dotázaní vnímají osady jako příjemné místo s mnoha pozitivy a rádi by je využívali.

Otázka číslo 2) Zahrádkářské kolonie v intravilánu města považují za (napište):

a. Přežitek	0	
b. Brzdu rozvoje	0	
c. Zbytečné	0	
d. Zelené plíce města	20	100 %
e. Estetické zpestření města	10	50 %
f. Místo pro odpočinek jejich uživatelů	18	90 %
g. Zdroj čerstvé zeleniny a ovoce	20	100 %
h. Útočiště pro volně žijící zvířata	18	90 %
i. Nepřemýšlím o tom	0	

Výsledky této otázky ukazují relativně výrazné rozdíly mezi tím, jak osady v intravilánu města vnímají respondenti s pozemkem v ní a respondenti bez zahrádky v osadě.

Srovnání odpovědí na otázku číslo 2 - *Zahrádkářské kolonie v intravilánu města považují za:*

	Zahrádkáři	Nezahrádkáři
a. Přežitek	0	0
b. Brzdu rozvoje	0	0
c. Zbytečné	0	0
d. Zelené plíce města	<u>64 %</u>	<u>100 %</u>
e. Estetické zpestření města	<u>39,6 %</u>	<u>50 %</u>
f. Místo pro odpočinek jejich uživatelů	<u>85 %</u>	<u>90 %</u>
g. Zdroj čerstvé zeleniny a ovoce	<u>86,70 %</u>	<u>100 %</u>
h. Útočiště pro volně žijící zvířata	<u>11 %</u>	<u>90 %</u>
i. Nepřemýšlím o tom	0	0

Nejmarkantnější rozdíl v odpovědi je u varianty h). Liší se o vysokých 79 %. Je zajímavé, že rozdílný pohled zahrádkářů a nezahrádkářů je tak vysoký. Důvodem může být rozdílné vnímání okolí. Zahrádkáři, kteří tráví většinu volného času na

pozemku v zahrádkářské osadě, už možná berou přítomnou faunu jako samozřejmost a něco tak přirozeného, že je již zmíněné varianta odpovědi h) ani nenapadla.

Na následující otázky, tedy 3 a 4, měli dotázaní odpovědět vypsáním vlastními odpověďmi. Některé odpovědi se často opakovaly, nebo měly stejný smysl. V takovém případě jsem nevypisovala všechny odpovědi. Vypsala jsem všechny odpovědi, které v dotaznících zazněly aspoň jednou.

Otázka číslo 3) V čem spatřujete užitečnost zahrádkářských osad ve městě (napíšte):

- Zeleně ve městech není nikdy dost. Slouží k práci i odpočinku uživatelů, plodiny jsou zdrojem vitamínů a slouží též jako domov některých volně žijících organismů
- Odpočinek pro městské obyvatele
- Zdroj čerstvé zeleniny, odpočinek jejich uživatelů
- Odpočinek a seberealizace jejich uživatelů
- Přísun zeleně do města
- Hraní dětí venku v přírodě, čerstvá zelenina a ovoce, lepší odpočinek a lepší vzduch

Odpovědi na otázku číslo 3 jsou téměř totožné jak u uživatelů zahrádky v zahrádkářské osadě, tak i nevládníků. Většina respondentů, kterým jsem poskytla k vyplnění tento typ dotazníku, zahradu vlastní, ale ne v zahrádkářské osadě. Není tedy divu, že dokáží ocenit přínos jak zahrad u rodinného domu, tak i zahrad v osadě. Pozitiva jsou v podstatě stejná, jediný rozdíl můžeme spatřovat v kulturní funkci, přesněji v sociálních interakcích zahrádkářů v zahrádkářské kolonii.

Otázka číslo 4) V čem spatřujete negativa/rizika zahrádkářských osad ve městě:

- Pokud jsou zahrádky upravené, žádná negativa nespátřuji
- Nespátřuji žádná
- Mají pouze pozitivní dopady
- Případní otravní sousedé

Podobně jako u otázky číslo 4 pro vlastníky zahrádek v zahrádkářské osadě i zde se setkáváme s názory, že zahrádkářské osady nemají téměř žádné negativní aspekty. Odpověď „Případní otravní sousedé“ je možná důvod, proč tento dotázaný nestojí o

zahrádku v zahrádkářské kolonii. Zajímavé je, že v dotazníkovém šetření prováděném v zahrádkářských osadách, ani jeden z respondentů nezvolil u otázky číslo 9 variantu *d) Jsou pro mne noční můrou, znepříjemňují mi pobyt*. Toto tvrzení se tedy může zdát pouze jako milná domněnka toho, že se sousedy je zákonitě problém. Samozřejmě je to zcela individuálního charakteru.

5 Závěr

Pojem zahrádkářská osada v současné době nemá ukotvení v legislativě České republiky. Na začátku roku 2021 byl návrh Zahrádkářského zákona přijat Poslaneckou sněmovnou, zbývá tedy projednání Senátem. Právě tento zákon definuje pojem zahrádkářská osada, vymezuje maximální velikost zahradního domku a podobně. Může tedy zamezit zmenšování, nebo dokonce mizení zahrádkářských osad kvůli zástavbě rodinnými domy.

Ekosystémové služby jsou veškeré služby, které poskytuje příroda lidem. Komodity, pocity, procesy rozmanitého charakteru s různými vstupy a výstupy a tak dále. V této práci jsou tyto služby vztaženy na prostředí zahrádkářských osad. I když je spousta služeb na subjektivním posouzení každého (estetika, kultura, duchovno apod.), můžeme říci, že zahrádkářské osady poskytují službu zásobovací, regulační, kulturní i podpůrnou. Toto tvrzení dokazují výsledky mnou provedeného dotazníkového šetření.

Hned z otázky číslo 2 v dotazníkovém šetření vyplývá, že 86,7 % dotázaných zahrádkářů vnímá zahradu jako zdroj čerstvé zeleniny a ovoce. 85 % dotázaných má zahradu jako místo odpočinku. To znamená, že službu zásobovací a službu kulturní zahrádkáři nejvíce využívají a uvědomují si je. Ačkoli jen 28 % dotázaných uvedlo, že sousedé z okolních zahrádek jsou jedním z důvodů, proč rádi chodí na zahrádku, zahrádkáři hojně využívají i ostatní kulturní služby ekosystému a upravují prostředí zahrady podle svých představ a požadavků – bazén, trampolína, pískoviště a podobně.

U otázky číslo 6 získala nejvíce bodů odpověď, že zahrada je pro zahrádkáře především klidné místo odpočinku a jako druhou odpověď s nejvíce body zvolili respondenti odreagování se fyzickou prací, i když zde byla možnost zahrádku označit zejména jako zdroj čerstvé zeleniny a ovoce. Z výsledků můžeme usuzovat, že lidé mají zahradu hlavně za účelem čerpání kulturní služby ekosystémů (odpočinek, sociální interakce, relax, ..) a služba zásobovací v podobě různých výpěstků je “pouze bonus“ doprovázející odreagování se prací na zahradě.

Regulační a podpůrné služby zahrádkáři využívají a zároveň je svým způsobem podporují, často i nevědomě. Celých 100 % dotázaných zahrádkářů má kompost, 94 % jímá z různých důvodů vodu, 71 % preferuje a pěstuje na svém pozemku aspoň nízké odrůdy dřevin. Nikdo z dotázaných neponechává neposekaný trávník záměrně a dbá zejména na estetiku.

Většina respondentů (70 %), kterými byl vyplněn dotazník pro ty, kteří nehospodaří na zahradě v zahrádkářské kolonii uvedla, že by o takovýto pozemek měli zájem. Názory respondentů, kteří vyplnili dotazník pro nevlastníky zahrady v zahrádkářské osadě jsou vesměs podobné, jako vlastníků pozemků v osadě. Nejvíce se jejich úhel pohledu rozcházel u otázky číslo 2 - *Zahrádkářské kolonie v intravilánu města považují za: varianta odpovědi h) Útočiště pro volně žijící zvířata*. Rozdíl činil 79 %.

Výsledky prokazují, že uživatelé osad čerpají téměř stejnou měrou službu zásobovací i kulturní. Služby podpůrné a regulační jsou jednoznačně čerpány a podporovány více než například ve městě.

Zahrádkářské osady, nejen v Českých Budějovicích, mají nepochybně dlouholetou tradici. Přispívají samozásobitelstvím, ale hlavně pomáhají jejich uživatelům k dobré psychické pohodě, aktivnímu odpočinku, relaxaci, soužití s přírodními cykly a mají spoustu dalších benefitů. Jak zahrádkáři v osadách, tak i dotázaní mimo zahrádkářské osady, těžko hledali aspoň nějaká negativa. Osady nabízejí svým uživatelům širokou škálu všech služeb ekosystémů, které zahrádkáři využívají a zároveň je podporují svým hospodařením na zahradě.

6 Zdroje

Buček, A. (2009). *Zahrady, zahrádkářské kolonie a město Brno* [online]. Literární noviny 18 (34) [cit. 14. 1. 2021].

Český hydrometeorologický ústav, (2021), [online] [cit. 10.3.2021] Zdroj: www.portal.chmi.cz

Český statistický úřad, 2020 [online], ČSÚ [cit. 10.3.2021] Zdroj: <https://www.czso.cz>

ČTK.CZ. (2021). *Zahrádkáři budou mít svůj zákon, schválila ho Sněmovna čtení* [online] [cit. 23. 1. 2021]. Dostupné z:

<https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/zahradkari-budou-mit-svuj-zakon-schvalila-ho-snemovna/1984974>

Daily, G. C. (1997). *Natures services: Societal dependence on ecosystem services. Washington DC: Island.*

Drescher, A. W. (2001): *The German allotment gardens-a model for poverty alleviation and food security in Southern African Cities*. In: Proceedings of the sub-regional expert meeting on urban horticulture, Stellenbosch, South Africa. p. 159-167.

Ekolist.cz. (2020). *Poslanci hledají správnou definici zahrádkářství. Návrh zákona ukotvující jeho prospěšnost jde do třetího čtení* [online] [cit. 28. 12. 2020]. Dostupné z:

<https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/poslanci-hledaji-spravnou-definici-zahradkarstvi.navrh-zakona-ukotvujici-jeho-prospesnost-jde-do-tretiho-cteni>

Generel zahrádkových osad – podkladová studie 2009, [online] [cit. 28.12.2020], Dostupné z:

http://arnika.org/soubory/dokumenty/mesta/kauzy/Zahradky/generel_09_podklad_1_verze_PS.pdf

Gibas, P., Matějovská, L., Novák, A., Rolfová, E., Tvardková, V., Valešová, I., & Veselý, M. (2013). *Zahrádkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?*. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

Hajíčková, Jana. (2009). *OBYVATELSTVO ČESKOBUDĚJOVICKÉ AGLOMERACE (sociální a demografická prostorová struktura aglomerace)*. Diplomová práce, Pedagogická fakulta, Jihočeské univerzita, České Budějovice.

- Hein, L., Van Koppen, K., De Groot, R. S., & Van Ierland, E. C. (2006). Spatial scales, stakeholders and the valuation of ecosystem services. *Ecological economics*, 57(2), 209-228.
- Homolková, Tereza. (2019). *Zahrádkářské osady v Českých Budějovicích a jejich význam*. Bakalářská práce (Bc.), Zemědělská fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice.
- Jehlička, P., Kostelecký, T., & Smith, J. (2013). Food self-provisioning in Czechia: Beyond coping strategy of the poor: A response to Alber and Kohler's 'informal food production in the enlarged European Union'(2008). *Social Indicators Research*, 111(1), 219-234.
- Jensen, N. (1996). *Allotment guide: Copenhagen and surroundings*. De Frie Fugle.
- Klaus, Václav. Prezident vetoval zákon o zahrádkářské činnosti. 2010, [online]. [cit. 20.12.2020]. Zdroj: <https://www.klaus.cz/clanky/2614>
- Klouparová, P. (2009). Zahrádkářská kolonie jako kulturní fenomén. *Nepublikovaná diplomová práce*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita. Navštíveno, 6(1), 2012.
- Krečík, Přemysl. (2016). *Péče o sídelní zeleň s ohledem na klimatické změny*. In: Obce a změna klimatu: na cestě k adaptaci. Praha: Týmová iniciativa pro místní udržitelný rozvoj, 77-85. 2016.
- Kubeš, J. (2009). Chataření a zahrádkaření v nejbližším a blízkém rekreačním zázemí Českých Budějovic. *Urbánní geografie Českých Budějovic a Českobudějovické aglomerace II., Banská Bystrica (Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela)*, 120-141.
- Kundera, Zdeněk. (2016). *Příměstské zahrádky ve Znojmě*. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita, Brno.
- MA - Millennium Ecosystem Assessment. 2005. *Ekosystémy a lidský blahobyt: Syntéza: Zpráva Hodnocení ekosystémů k miléniu*. Praha: Univerzita Karlova. Centrum pro otázky životního prostředí
- Macl, O. (1999). Zahrádkářské hnutí—kořeny, tradice, vývoj. *ÚR ČZS Hradec Králové*.
- Moldan, B. (2015). *Podmaněná planeta*. Charles University in Prague, Karolinum Press.

Nátr, L. (2011). Příroda, nebo člověk. *Služby ekosystémů*. Nakladatelství Karolinum, Praha.

Novotný, Ivan, Vladimír Papaj, Jana Podhrázká, a kol. (2017). *Příručka ochrany proti erozi zemědělské půdy*. 3. aktualizované vydání. Praha: Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy.

Peleška, Stanislav. (1982). *25 let práce a činnosti zahrádkářů v ČSR: 1957-1982*. Český zahrádkářský svaz.

Pletánek, Josef. (1922). *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*. Praha.

Republika, Česká. Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí. Dostupné z: <https://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf>, 1992.

Sovová, Bc Lucie. (2014) *Zahrádkářské kolonie jako příspěvek k alternativní produkci potravin?*. Brno.

Špetlíková, Denisa. (2015). Případová studie zahrádkářské osady Chvalka. Diplomová práce, Fakulta humanitních studií, Karlova univerzita, Praha.

Vágner, J. (2004). „Vznik a vývoj zahrádkových osad na území Česka.“. In *Geografie a proměny poznání geografické reality: sborník z příspěvků z Mezinárodní geografické konference konané v Ostravě ve dnech 30. a 31. 8* (pp. 231-237).

Valešová, I. (2011). Zahrádka je jediný skutečný zahrádkářův svět, aneb, Případová studie zahrádkových osad Cibulka a Technomat v Praze.

Wallace, Ken J. (2007). Classification of ecosystem services: problems and solutions. *Biological conservation*, 139.3-4: 235-246.

7 Přílohy

Dotazník předložený zahrádkářům k dobrovolnému vyplnění

Dobrý den,

ráda bych Vás požádala o vyplnění krátkého a zcela anonymního dotazníku, jehož výsledky použiji výhradně ve své diplomové práci věnující se tématu zahrádkářských kolonií.

Děkuji Vám za Váš čas

Tereza Homolková

Studentka Zemědělské fakulty, JČU

2020

Dotazník

- 1) Využíváte zahrádku v zahrádkářské kolonii?
 - ANO
 - NE, a ani bych nechtěl
 - NE, ale chtěl bych

- 2) Zahrádkářské kolonie v intravilánu města považují za:
 - a. Přežitek
 - b. Brzdu rozvoje
 - c. Zbytečné
 - d. Zelené plíce města
 - e. Estetické zpestření města
 - f. Místo pro odpočinek jejich uživatelů
 - g. Zdroj čerstvé zeleniny a ovoce
 - h. Útočiště pro volně žijící zvířata
 - i. Nepřemýšlím o tom

- 3) V čem spatřujete užitečnost zahrádkářských osad ve městě:

4) V čem spatřujete negativa/rizika zahrádkářských osad ve městě:

Následující otázky jsou určeny pouze pro uživatele zahrádky v zahrádkářské osadě.

5) Zahrádku

- a. Vlastním ji já, nebo někdo z rodiny
- b. Mám ji pronajatou

6) Zahrádka je pro vás především (ke každému bodu přiřaďte body na škále 0-5: 0 vůbec ne X 5 platí nejvíce):

- a. Zdroj čerstvé zeleniny a ovoce
- b. Klidné místo odpočinku
- c. Prostor pro odreagování se fyzickou činností
- d. Místo setkávání s přáteli a příbuznými
- e. Místo pozorování života v přírodě (ptáci, hmyz, rostliny...)
- f. Starost a povinnosti
- g. Dobrá investice do budoucna (uložené peníze)
- h. Rodinná tradice
- i. Místo pro bezpečný pobyt dětí na čerstvém vzduchu

7) Jaké produkty vám zahrádka především poskytuje (opět u každého bodu vyberte na škále 0-5: 0 vůbec ne X 5 platí nejvíce):

- a. Ovoce
- b. Zeleninu
- c. Okrasné květiny
- d. Drobné zvířectvo (králíci, slepice...)
- e. Další,
doplňte.....

8) Na zahrádce upřednostňujete (vyberte jednu možnost):

- a. Produkční funkci (ovoce, zeleninu...)
- b. Estetiku (okrasné květiny, krásná zákoutí...)

- c. Přírodu (plochy nechané pro hmyz, ptáky, divočina...)

9) Sousedé z okolních zahrádek (vyberte jednu možnost):

- a. Jsou pro mne jedním z důvodů, proč na zahrádku rád chodím
- b. Jsou mi lhostejní, nestarám se o ně
- c. Jsou pro mne nutným zlem, snažím se vycházet, ale kontakt nevyhledávám
- d. Jsou pro mne noční můrou, znepříjemňují mi pobyt
- e. Jinak.....

10) Dešťovou vodu jímám (vyberte jednu možnost):

- a. Z nutnosti, nemáme vodovod ani studnu
- b. Z důvodů sucha, hlavně poslední dobou
- c. Z důvodů finančních
- d. Ze zvyku, nepřemýšlím o tom
- e. Nejímám

11) Na zahrádce (vyberte jednu možnost):

- a. Upřednostňuji vzrostlé stromy
- b. Upřednostňuji nízké odrůdy dřevin
- c. Upřednostňuji posezení pod pergolou
- d. Byly vzrostlé stromy, ale zlikvidoval jsem je

12) Na zahrádce mám (můžete zakroužkovat více možností):

- a. Kompost
- b. Ptačí budku
- c. Krmítko pro ptáky
- d. Pítko pro ptáky
- e. Hmyzí hotel
- f. Broukoviště
- g. Kočky
- h. Bazén
- i. Trampolínu
- j. Skleník

13) Trávu na zahrádce sekám (vyberte jednu možnost):

- a. Často a pravidelně, mám rád nízký trávníček
- b. Nepravidelně, když už je přerostlá a mám čas
- c. Úmyslně méně často a ponechávám neposekaná místa
- d. Když je vysoká a suším seno pro králíky
- e. Když chci naštvat sousedy hlukem sekačky

14) Na zahrádce používám tyto chemické prostředky (můžete zakroužkovat více možností):

- a. Proti padlí/plísním
- b. Proti slimákům
- c. Proti hmyzím škůdcům
- d. Hnojiva
- e. Jiné (vyjmenujte):.....
- f. Žádné

A na závěr mi dovolu položít pár identifikačních otázek:

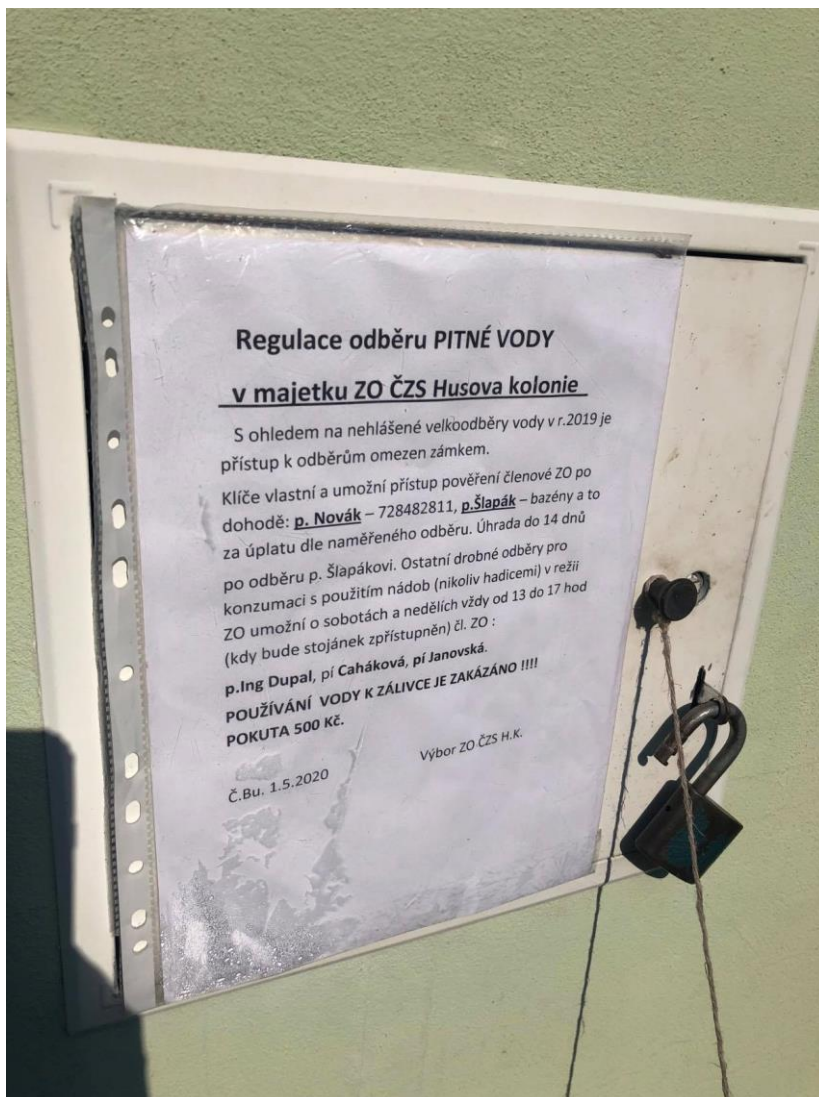
Jste: muž / žena / jiné

Věková třída: do 30 let / 30 – 50 let / 50 – 80 let / nad 80 let

Nejvyšší dosažené vzdělání:

- a. Základní
- b. Středoškolské bez maturity
- c. Středoškolské s maturitou
- d. Vysokoškolské

Pocházím z: města / vesnice

Obrázek č. 3: Formulář o regulaci pitné vody v zahrádkářské osadě Husova kolonie (16. 8. 2020)

Obrázek č. 4: Husova kolonie (23. 3. 2021)

Obrázek č. 5: Husova kolonie (23. 3. 2021)

Obrázek č. 6: Zástavba rodinným domem, Husova kolonie (23. 3. 2021)

Obrázek č. 7: Husova kolonie (23. 3. 2021)

Obrázek č. 8: Pohled na osadu České Vrbné z příjezdové cesty (22. 3. 2021)